

IV. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ

УДК 336.74:004

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ РОЗРАХУНКІВ ЕЛЕКТРОННИМИ ГРОШИМА В ОБЛІКУ ЕМІТЕНТА

В. В. ЄВДОКИМОВ, доктор економічних наук
(Житомирський державний технологічний університет);
О. О. НЕСТЕРЕНКО, кандидат економічних наук
(Харківський державний університет харчування та торгівлі)

Анотація. У статті досліджено виникнення і розвиток інституту електронних грошей в Україні. Розглядаються питання нормативно-правового регулювання емісії і використання електронних грошей різними групами користувачів. Унаслідок систематизації характеристик електронних грошей доповнена їх класифікація ознаками, які будуть ключовими у ході організації їх обліку. Для облікового відображення операцій із електронними грошима розроблено алгоритм їх використання з урахуванням типу емітента та користувача. Доведено, що системи типу WebMoney фактично є емітентами електронних грошей, і повинні відображати в обліку виникнення цих грошових еквівалентів як емісію, а користувачі електронних грошей, емітованих такими системами, повинні використовувати для їх обліку субрахунок 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті».

Ключові слова: бухгалтерський облік, електронні гроші, емітент, користувач, розрахункові операції.

Бурхливий розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій, електронної торгівлі, поява інтернет-магазинів та інтернет-аукціонів, корпоративних комерційних сайтів сприяли швидкому розповсюдженню в Україні та світі новітніх розрахункових засобів – електронних грошей. Попри суттєві успіхи, отримані Україною в період формування ринкової економіки, український електронний платіжний ринок значно відстає від розвинених країн світу, що, перш за все, пов'язано з недостатнім дослідження економічної природи електронних грошей, недосконалим правовим ре-

гулюванням електронних платіжних систем, не розробленістю проблем теорії, методики й організації обліку електронних грошей, що, безумовно, позначається на якості інформаційного забезпечення управління суб'єктами господарювання, які використовують у своїй діяльності сучасні платіжні засоби.

Ще 2003 р. на українському ринку з'явилася електронна система платежів WebMoney Transfer, яка відповідно до термінології, прийнятої в країнах ЄС, є емітентом електронних грошей, номінованих в українських гривнях, гарантом гривневих платежів якої стало

ТОВ «Українське гарантійне агентство», 2006 р. на ринок України вийшло відразу два дніпропетровських проекти електронних грошей на програмній основі: система UkrMoney, запроваджена ЗАТ «Купуй», і система Limonex, запроваджена ТОВ «Приват Екю».

В той же час нормативне регулювання ринку електронних грошей розпочато в Україні лише 2008 р. на підставі Постанови Правління Національного банку «Про затвердження положення про електронні гроші в Україні» № 178, якою вперше в Україні було зафіксовано термін «електронні гроші». Постанова втратила чинність на підставі Постанови Національного банку № 481 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей», якою було введено в дію нове положення про електронні гроші, яке є чинним до цього часу.

Стосовно бухгалтерського обліку електронних грошей, то до 2013 р. в нормативних документах з організації та ведення бухгалтерського обліку в Україні взагалі не було жодної згадки про електронні гроші та особливості відображення розрахункових операцій з їх використанням. Усі ці проблемні питання підтверджують актуальність дослідження, потрібно розробити організаційно-методичне забезпечення обліку електронних грошей у сучасних умовах інформаціології суспільно-економічних відносин.

Оцінка появи та використання в розрахунках електронних грошей є предметом багаточисельних досліджень міжнародних кредитно-фінансових інститутів (питання забезпечення безпеки розрахунків з використанням електронних грошей, зниження платіжних ризиків та ін.): Банка міжнародних розрахунків, Європейського центрального банку, Міжнародного валютного фонду, Федеральної резервної системи США, центральних банків Великої Британії, Німеччини, Канади, Фінляндії, Японії, органів грошово-кредитного регулювання Сінгапуру тощо. В науковій спільноті питання виникнення та перспективи розвитку електронних грошей досліджували М. І. Дзямулич, Н. В. Гришук, П. М. Сенищ, В. М. Кравець, В. В. Крилова, Л. А. Некрасенко, О. О. Махасва, В. І. Міщенко, окремі питання обліку роз-

рахунків електронними грошми досліджували М. В. Корягіна, А. С. Крутової, О. П. Лесика, А. П. Сиротинської, В. В. Скоробогатової, Т. О. Тарасової. Проте до цього часу немає комплексних досліджень питань бухгалтерського обліку електронних грошей, ефективності їх застосування, що значно ускладнює практичне використання їх у діяльності різних груп користувачів і гальмує їх розвиток. Тому метою статті є дослідження особливостей бухгалтерського обліку електронних грошей у емітентів і користувачів системи. З метою розв'язання цих проблем були поставлені такі завдання: дослідити особливості обліку електронних грошей у користувачів і емітентів, доповнити класифікацію електронних грошей, яка б враховувала особливості їх обліку, надати рекомендації з удосконалення облікового відображення електронних грошей у різних типів емітентів.

Визначення електронних грошей наведено в «Положенні про електронні гроші в Україні» № 481, згідно з яким, електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента [4].

У нормативно-правових документах, які регулюють бухгалтерський облік в Україні, визначення електронних грошей з'явилося лише 2013 р., після внесення змін до деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку. Зокрема в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій наведено майже аналогічне визначення поняття «електронні гроші», лише поняття «емітент», замінено на «особа, яка їх випускає» та доповнено, що зобов'язання виконується в готівковій або безготівковій формі [2]. При цьому з метою бухгалтерського обліку не визнаються електронними грошима наперед оплачені картки одноцільового використання: дисконтні картки торговців, картки автозаправних станцій, квитки для проїзду в міському транспорті тощо, які приймають як засіб платежу виключно їх емітенти.

З технічного погляду електронні гроші – це набори цифр, що замінюють банківські купюри й монети. Існують різні види систем

електронних грошей. Для розробки методики відображення електронних грошей в обліку їх емітентів і користувачів необхідною є науково обґрунтована класифікація цього економічного феномена, що полегшить подальше угруповання даних і встановить взаємозв'яз-

ки між ними. Дослідивши класифікації електронних грошей, які представлені в працях С. А. Кузнецової, А. С. Крутової, Т. О. Тарасової, В. В. Скоробогатової, необхідно доповнити класифікацію ознаками, які будуть ключовими у процесі організації їх обліку (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація систем електронних грошей

Класифікаційні ознаки	Види систем	Характеристика
Тип технології зберігання	Із централізованим уведенням рахунків	Усі транзакції записуються та авторизуються через централізовану систему рахунків, управління якою здійснює система електронних грошей
	Із використанням електронних записів/ символів	Транзакцію не потрібно авторизувати, електронні гроші існують у формі електронних символів, які обертаються всередині комп'ютерної чи телекомунікаційної мережі, або шляхом прямого під'єднання до такої мережі електронних пристроїв
Спосіб обробки та зберігання даних	Централізовані системи	З відображенням усіх операцій за рахунком клієнта («balance – based systems»)
	Децентралізовані системи	З функціями запам'ятовування окремих грошових одиниць, які ідентифікуються за номером і відповідним номіналом («notebased systems»)
Форма організації даних	Однорівневі	Включають тільки емітента (емітентів)
	Дворівневі	Включають емітента (емітентів) і банки-розповсюджувачі
Форма організації даних	Трирівневі	Включають емітента (емітентів), банки-розповсюджувачі й кліринговий банк (банки), які забезпечують завершення міжбанківських розрахунків по операціях із електронними грошми
Форма обліку балансових зобов'язань	Балансові	Облік зобов'язань у розмірі суми емісії електронних грошей здійснюється на балансі емітента
	Небалансові	Зобов'язання обліковуються на балансі уповноваженої емітентом організації, що не має права здійснювати активні операції
Спосіб переказу грошей	Відкриті	Системи з можливістю безпосереднього переказу грошової суми від одного клієнта до іншого, без обов'язкової участі емітента
	Обмежені	Системи, в яких переказ грошової суми від одного клієнта до іншого здійснюється за участю емітента
Валюта зобов'язання	Національні	Одновалютні системи
	Міжнародні	Мультивалютні системи
Ступінь анонімності	Повної анонімності	Особистість клієнта не може бути встановлена
	Обмеженої анонімності	З використанням певних технічних процедур
Необхідність підтвердження емітента	Кредитні	Припускають виникнення кредитних зобов'язань клієнта і потребують підтвердження емітента або уповноваженого їм процесингового центра (CyberCash)
	Дебетні	Не припускають виникнення кредитних зобов'язань клієнта і не потребують підтвердження емітента (DigiCash, CyberCoin, NetCash й ін.)
Розмір платежу	Системи пікоплатежів	Можна здійснювати платежі розміром від менш ніж 1 копійки до 10 гривень
	Системи мікроплатежів	Можна здійснювати платежі розміром від 10 гривень до 100 гривень
	Системи макроплатежів	Можна здійснювати транзакції більшого розміру

Електронні гроші – це фактично засіб обліку права вимоги їх користувачів особі, яка їх випустила. На цьому акцентується увага і на офіційному сайті WebMoney в Україні, на якому, зокрема, не згадується поняття «електронні гроші», а оперують поняттям «титольні знаки WMU», які пропонують розуміти як візуально відображувані на Реквізиті одиниці обліку права вимоги, якими володіє власник цього Реквізиту. Один WMU враховує одну гривню боргу, що є предметом прав вимоги [1]. Крім гривні, в системі можна користуватися іншими валютами, відповідно до валюти розподіляються на типи й електронні гаманці.

Ігнорування терміна «електронні гроші» в усіх офіційних документах системи WebMoney пов'язано з тим, що відповідно до «Положення про електронні гроші в Україні» емітентом електронних грошей в Україні можуть бути лише банки, а відповідно до п. 6.1 Положення № 481 правила системи електронних грошей до здійснення їх випуску слід обов'язково узгодити з Національним банком України (НБУ) [4]. Наразі узгоджено, а отже, працюють у рамках чинного законодавства, лише дві системи електронних грошей: «Максі» (емітент ПАТ «Альфа-Банк») та «МонеХу» (емітент ПУАТ «Фідобанк»).

А. С. Крутова вважає, що, незважаючи на те, до якої групи належать електронні гроші, вони мають єдиний алгоритм використання [3, с. 316-318]. Такий підхід не враховує обмежень, які накладає чинне законодавство стосовно емісії та використання електронних грошей. Тому, на наш погляд, для облікового відображення операцій із електронними грошима при розробці алгоритму їх використання необхідно враховувати тип емітента (банківська або небанківська фінансова установа) та тип користувача (фізична або юридична особа) (рис. 1).

Щоб налагодити ефективну систему управління розрахунковими операціями суб'єктів господарювання, потрібні напрацювання методики відображення в обліку операцій з емісії та використання електронних грошей. Стосовно користувачів систем електронних грошей, то важливим кроком у напрямку вирішення цього питання стало прийняття 2013 р.

змін до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Для обліку операцій із електронними грошима, які здійснюють комерційні агенти й користувачі відповідно до нормативно-правових актів НБУ і правил використання електронних грошей, узгоджених із НБУ, передбачено рахунок 33 «Інші кошти», який доповнено субрахунком 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті» [2].

Отже, питання відображення в обліку розрахунків із використанням електронних грошей є здебільшого вирішеними, а практика може удосконалюватися переважно за рахунок розширення аналітичних можливостей обліку з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Разом із тим питання відображення випуску електронних грошей в обліку небанківських фінансових установ, які здійснюють емісію електронних грошей, дотепер залишається без необхідної уваги з боку науковців і практиків.

Якщо спиратися на визначення терміна «електронні гроші», прийняте в Європейському Союзі, а саме: «...грошова вартість, що представлена у формі вимоги до емітента, які зберігаються на електронному пристрої, в тому числі магнітному, та випускаються після отримання коштів із метою здійснення платіжних операцій і приймаються фізичною або юридичною особою, відмінною від установи емітента електронних грошей» [7] та подібне до нього в Сполучених Штатах Америки, то електронні гроші повинні мати такі характеристики [8]:

- мати здатність до накопичення та підрахунку балансу, а отже, мати певну монетарну вартість (тобто вартість, виражену в певній валюті);
- прийматися економічними агентами (як фізичними, так і юридичними особами) для розрахунків;
- бути зобов'язанням емітента, що надходить в обіг лише після його обміну на традиційні гроші в обсязі не меншому, ніж емітована грошова вартість, а також бути об'єктом зворотного обміну на першу вимогу їх власника;

Рис. 1. Алгоритм емісії та використання електронних грошей

• зберігатися в електронному вигляді або на фізичному пристрої (такому, як смарт-карта, телефон або комп'ютер тощо) у володінні власника таких грошей, або віддалено на сервері.

Отже, «титультні знаки WMU» відповідають усім зазначеним характеристикам, тому вважаємо, що користувачам системи WebMoney необхідно їх урахувати в бухгалтерському обліку як електронні гроші, а емітента – як кредиторську заборгованість перед користувачем системи. В системі WebMoney кожен користувач створює свій особовий рахунок, який є аналогом електронного гаманця, при цьому гаманці можуть створюватися для різ-

них валют. Щоб поповнити електронний гаманець, користувач повинен перевести готівкові чи безготівкові кошти на рахунок ТОВ «Українського гарантійного агентства», натомість баланс його електронного гаманця поповнюється на відповідну суму WMU. Коли власник хоче отримати назад свої кошти, він здійснює обмін WMU на готівкові чи безготівкові кошти.

На сьогодні згідно з обліковою політикою ТОВ «Українського гарантійного агентства», яке є гарантом системи WebMoney в Україні, для обліку емісії та використання електронних грошей передбачено відображати електронні гроші як право відступу із застосуванням

таких бухгалтерських рахунків, субрахунків і аналітичних рахунків [6]:

- 949 – для відображення собівартості уступки вимоги;
- 18 – для відображення частки коштів депозитного рахунку, що належить підприємству та допоміжного рахунку;
- 025 – для відображення частки коштів депозитного рахунку, що належить третім особам;
- 361 – для відображення відступлення прав вимоги фізичним особам;
- 363 – для відображення відступлення прав вимоги юридичним особам;
- 364 – для відображення розрахунків із покупцями по інших операціях;
- 3711 – для відображення авансів, наданих іншим підприємствам;
- 3771 – для відображення розрахунків за операціями відступлення прав вимоги (викуп прав вимоги за номінальною вартістю);
- 6851 – для відображення помилкових операцій;
- 6852 – для відображення операцій, наданих іншими підприємствами.

Поширена практика побудови облікової системи передбачає облік електронних грошей без урахування особливостей їх емісії. Така ситуація відповідає вимогам НБУ, але суперечить міжнародній практиці та економічному змісту показників. Як було доведено системи типу WebMoney фактично є емітентами електронних грошей, тому мають відображати в обліку виникнення цих грошових еквівалентів як емісію. Для цього пропонуємо застосовувати рахунки, передбачені Інструкцією про застосування Плану рахунків, не лише для користувачів, а й для емітентів електронних грошей. При цьому аналітичний облік розрахунків із дебіторами та кредиторами слід вести окремо за підприємствами, організаціями, установами та фізичними особами, з якими здійснюються розрахунки як в обліку користувача, так і в обліку емітента.

Перспективами подальших розвідок є дослідження особливостей побудови облікової політики для емітентів електронних грошей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Договір відступлення прав вимоги та їхнього обліку (публічна оферта) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://webmoney.ua/about/docs/ustupka>. – Назва з екрана.
Dohovir vidstuplennia prav vymohy ta yikhnoho obliku (publichna oferta) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://webmoney.ua/about/docs/ustupka>. – Nazva z ekrana.
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс] : [затв. Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999, № 291] (з наступними змінами і допов.). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
Instruktsiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhgalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zobov'язan' ta hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanizatsii [Elektronnyi resurs] : [zatv. Nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 30.11.1999, № 291] (z nastupny-nyu zminamy i dopov.). – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>. – Nazva z ekrana.
3. Крутова А. С. Облік у системі електронної комерції : монографія / А. С. Крутова. – Харків : ХДУХТ, 2011. – 396 с.
Krutova A. S. Oblik u systemi elektronnoi komertsii : monohrafiia / A. S. Krutova. – Kharkiv : KhDUKht, 2011. – 396 s.
4. Положення про електронні гроші в Україні [Електронний ресурс] : [затв. Постановою Правління Нац. банку України від 04.11.2010 р. – № 481]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
Polozhennia pro elektronni hroshi v Ukraini [Elektronnyi resurs] : [zatv. Postanovoiu Pravlinnia Nats. banku Ukrainy vid 04.11.2010 r. – № 481]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Nazva z ekrana.

5. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] : [затв. Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013, № 627]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13>. – Назва з екрана.
- Pro zatverdzhennia Zmin do deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv Ministerstva finansiv Ukrainy z bukhgalterskoho obliku [Elektronnyi resurs] : [zatv. Nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 27.06.2013, № 627]. – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13>. – Nazva z ekrana.
6. Річна інформація Товариства з обмеженою відповідальністю «Українського Гарантійного Агентства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/db/participant/32610513>. – Назва з екрана.
- Richna informatsiia Tovarystva z obmezhenoiu vidpovidalnistiu «Ukrainskoho Harantiinoho Ahentstva» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://smida.gov.ua/db/participant/32610513>. – Nazva z ekrana.
7. Уніфікований Закон про Платіжні послуги США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ssl.csg.org/terrorism/umsa2001final.pdf>. – Назва з екрана.
- Unifikovanyi Zakon pro Platizhni posluhy SShA [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ssl.csg.org/terrorism/umsa2001final.pdf>. – Nazva z ekrana.
8. Directive 2000/46/EC of the European Parliament and of the Council on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu>. – Назва з екрана.

В. В. Евдокимов, доктор економічних наук (Житомирський державний технологічний університет); **О. А. Нестеренко**, кандидат економічних наук (Харківський державний університет питань і торгівлі). **Особенности отображения расчетов электронными деньгами в учете эмитента.**

Аннотация. В статье исследовано возникновение и развитие института электронных денег в Украине. Рассматриваются вопросы нормативно-правового регулирования эмиссии и использования электронных денег разными группами пользователей. В результате систематизации характеристик электронных денег дополнена их классификация признаками, которые будут ключевыми при организации их учета. Для учетного отображения операций с электронными деньгами разработан алгоритм их использования с учетом типа эмитента и пользователя. В результате исследования доказано, что системы типа WebMoney фактически являются эмитентами электронных денег, и должны отображать в учете возникновение данных денежных эквивалентов как эмиссию, а пользователи электронных денег, эмитированных такими системами, должны использовать для их учета субсчет 335 «Электронные деньги, номинированные в национальной валюте».

Ключевые слова: бухгалтерский учет, электронные деньги, эмитент, пользователь, расчетные операции.

V. Evdokimov, Dc. Econ. Sci. (Zhytomyr State Technological University); **O. Nesterenko**, Cand. Econ. Sci. (Kharkov State University of Food Technology and Trade). **Features of reflecting of electronic money in the issuer accounting.**

Summary. The emergence and development of electronic money institution in Ukraine are studied in the article. The questions of regulating and use of electronic money by different groups of users are discussed. As a result of systematization of the electronic money main characteristics their classification is supplemented by key attributes for accounting process. To display the accounting operations with electronic money, the algorithm of their use respectively to the type of issuer and the type of user (person or entity) is developed. The study proved that WebMoney type systems are actually the issuers of electronic money, and should reflect the data occurrence as cash equivalents emissions and users of electronic money issued by such systems should use 335 account "Electronic money denominated in national currency".

Keywords: accounting, electronic money, issuer, user, settlement operations.